

Алесь Дудар — „Сонечнымі сьцежкамі“. Вершы. Выданьне ЦБ „Маладняка“. 64 стар. Цана 15 к. 1925 г.

Сучасная наша крытыка і бібліяграфія, трэба прызнацца шчыра, мала аддае ўвагі зборнікам поэзіі і мастацкай прозы нашых маладых песьняроў і пісьменьнікаў. У гэтай галіне адчуваецца шкодны арыстократызм. Такое становішча ня спрыяе разьвіццю маладых талентаў, ня спрыяе поступу да новых дасягненьняў нашаму мастацкаму слову. Асаблівым консерватызмам у гэтым вызначаецца шанюная часопісь „Польмя“. Ну хоць-бы на адзін № кніжніцы „Маладняк“ там было напісана поўслова. Няма. Маўчыць, як вады набраўшы ў рот.

Так вось і з зборнікамі А. Дудара. Вышаў яго першы зборнік вершаў „Беларусь Бунтарская“. Ну, дзе і хто аб ім на-

пісаў хоць два радкі? Маўчаньне, — а гэта-ж найвялікшыя моральныя мукі для поэты. Адзін яшчэ крок і ён на творчым раздарожжы. Творы-ж Алесь Дудара не заслужылі на такі трагічны лёс. У іх мы бачым арыгінальнасьць і колёрытнасьць, уласьціваю толькі Алесю Дудару. Яскрава гэта вызначана ў другім зборніку яго вершаў „Сонечнымі сьцежкамі“. Вось аб гэтым зборніку і скажам некалькі слоў.

Першае, што кідаецца пры чытаньні зборніку — гэта рознастайнасьць тэматыкі. Усе вершы разьбіваюцца на шэсьць тэматычных цыкляў: Беларусь у мінулым, Кастрычнік, сягоньня, індывідуальныя перажываньні і настроі, горад і сузор’і. Ня будзем мы тут казаць: ці гэтыя тэмы зьяўляюцца новымі ў беларускай поэзіі, ці не, а толькі адзначым адно: малады наш песьняр Алесь Дудар падыходзіць да жыцьцёвых праяў і падзей усебакова, з чулым замілаваньнем мастака, дапаўняючы ўсё гэта індывідуальнымі перажываньнямі і настроймі. Ён імкнецца зьліць у вадну сугучнасьць жыцьцё і сваю істоту, гэта дае нам упэўненасьць, што Алесь Дудар сонечнымі сьцежкамі выйдзе на прасторны сонечны шлях сваёй творчасці. Ён ужо вызначаецца ў некаторых строфах яго вершаў, як:

І ў нязнанай, цьмянай далі
словаў новых мы шукалі,
Словаў новых мы шукалі
і ня здолелі знайсці...

А ў жытнёвым у прасторы
рассыпалі песьні-зоры,
Рассыпалі песьні-зоры
каля возера ў трысьці.

Хоць мы тут лірычную композицыю маем і Бальмонтаўскую, затое адчуваем беспасрэднасьць і вялікую шчырасьць на строю маладога поэты, такіх вершаў мы ў зборніку маем некалькі. Толькі вось адно мяне дэтануе: у „Сонечных сьцежках“ адчуваецца падвойнасьць душы і настраю поэты. Так, у вадным вершы ён верыць, што

Мастацкі дух ніколі не памрэ.
Не пахаваць яго пад курганамі,

Ня вычарпаць гадамі і вякамі.
Так мастацкі дух бяссьмертны „ня вычарпаць гадамі і вякамі“, гэта дух крылаты, з ім толькі за песьняй у пагоню. У другім жа сваім вершы Алесь Дудар як-быццам скардзіцца, жальбуе, што ня мае крыльляў мастацкага духу:

Каб былі, каб былі ў мяне
крыльлі,
Я-б за песьняй паляцеў у
пагоню.

Гэта падвойнасьць адчуваецца ў падыходзе і да тэматыкі:

Што капацца ў архівах стагодзьдзяў
Ды трывожыць заснуўшую
цень...

І тут жа чытаем нізку вершаў на гістарычныя тэмы, да якіх узяў такі эпіграф з Ул. Жылікі:

Мы любім даўныя паданьні,
Быліцы сівых песьняроў:
Няхітры іх апавяданьні
Аб справах зьбеглых ўжо гадоў.

Далей ён то поэта ўрбаністы, то поэта вёскі і г. д.

Гэта, памойму, у некаторай ступені дае нам пазнаць мастацкае „Я“ поэты. Яно яшчэ ня вы-

крысталілася ў нешта сталае і пэўнае, яшчэ яно стаіць на сонечным раздарожжы. Бо-ж і падвойнасьць яго ня ёсьць нешта ўзьведзенае ў стройную сыстэму, а часамі звычайная супярэчнасьць фактаў і мастацкіх прыёмаў.

У цэлым мастацкай вартасьці зборніку шкодзіць:

а) Жыцьцёвая няпраўда, як:
Беларусь мая ў фабрычных
трубах...

або:

А Менск толькі бровы нахмурыў,
Ашчацініўся стрэламі труб.

б) Тандэтная агітацыя:
Хай дзяўчаты да раніцы гуляюць,—

Нам даклад сягоньня робіць
аграном.

Скажа, як палешыць ураджаі,
Як змагацца з сушай і дэжджом.

в) Шаблённасьць:
І Ільліч прыжмурыў вока на
сьцяне.

і г) Мітыngoўшчына:
Аднаму забітаму на зьмену
Стануць сотні новых змага-
роў.

Да ўсяго гэтага неабходна дадаць, што Алесь Дудар часамі неахайна адносіцца да лексыкону сваёй поэзіі. Мы вельмі часта ў яго спатыкаем русьцызмы, якія на глянцавітай паверхні яго поэзіі зьяўляюцца іржавымі шрамамі. Яны часамі псуюць вельмі і вельмі мілагучнасьць яго вершаў. Каб ня быць галаслоўным, вось узоры русьцызму: *нежная, ламаецца, заклубілася, тусклы, меткія, заглохла, прычаліў, мечанца, кайма, зарыдала* і інш.

Якія-ж з усяго павінны зрабіць вывады? А вось: Алесь Дудар, бясспрэчна, таленавіты поэт і беларускае прыгожае пісьменства чакае ад яго каштоўных скарбаў. Ёсць надзея, што ён пры сваім творчым запале іх дасць. Толькі адно: павінен больш уважліва даглядаць руны сваёй творчасці, бо ў адваротным выпадку сівер і вецер могуць вырваць яе маладое карэньне з нівы беларускага мастацкага слова.

Я. Кудзер.

Кнігапіс

Алесь Дудар — Шанхайскі шоўк, поэма. Выданьне ЦБ „Маладняка“ 1926 г. 36 стар. Цана 15 кап.

Наша поэзія сягонешніх дзён вельмі багата вершамі, — затое-ж бедная больш буйнымі эпічнымі творамі. Што за апошні год зьявілася на сьвет? Раней напісаная, а цяпер апрацаваная поэма Якуба Коласа „Сымон Музыка“, „Карчма“ Міхася Чарота ды вось поэма А. Дудара „Шанхайскі шоўк“. Але кожная з гэтых поэм вельмі мала мае эпічнага элементу, яны ўсе абвеяны цёплым лірызмам. Не хачу я сказаць, што ў гэтым загана, ніколі не, — можа якраз наадварот: бо чым твор больш беспасрэдны, тым больш ён мастацкі. Твораў, у якіх выводзяцца тыпы, характары, у нас ёсьць мала, а іх чакаюць, яны патрэбны для чытача і для далейшага росквіту нашай літаратуры. Зьвернемся-ж зараз непасрэдна да Алесь Дудара. Алесь Дудар вельмі маладым прышоў у беларускую поэзію. Імя яго вядома Беларусі ўжо якіх пяць год назад. Калі ён быў яшчэ 15-16-гадовым юнаком, ужо тады пачынаў іграць на ліры і іграць з гус-там. У ім з першых яго песень мы адчулі поэту сягонешніх

дзён. Ён ня мог, каб не захапіцца пафосам вялікай рэвалюцыі. Яна ў яго творчасьці знашла сабе романтична-публіцыстычнае ўвасабленьне. Ён ня мог, каб песню сваю не абпролетарызаваць, ён таксама ня мог, каб не зьмяніць традыцыйныя і так характэрныя для беларускай поэзіі вясковыя мотывы на гарадзкія. Ня любіць яго песня павольнасьці, ёй больш да спадабы рух, дынаміка, нездарма-ж мо і першы зборнік свой назваў „Беларусь Бунтарская“. Яго „Беларусь Бунтарская“ да мэты ня хоча ісьці скрозь туманоў сніх, а „Сонечнымі сьцежкамі“.

Уважліва перачытваючы зборнікі вершаў Алесь Дудара, мы заўважваем, што шмат ён працуе над тэматыкай. Ён перашоўшы ад сялянскай тэматыкі да гарадзкой, ставіць пытаньнік над яе далейшым разьвіцьцём. І ў чым-жа ён знаходзіць вырашэньне? А вось: даволі беларускую поэзію ўціскаць у этнографічныя межы, для яе бацькаўшчынай павінна быць уся плянэта. Праўда, такі погляд пры адным няўмелым кроку, поэзію можа прывесці да выраджэньня, — яна можа стаць нічыёй, на ўсёй плянэце будзе чужой. Але-ж не, для поэзіі

А. Дудара сокамі яшчэ ўсё-ж зьяўляецца нацыянальная глеба, і за лёс яе пакуль што асаблівай боязі няма. Гэта ён пачынае ажыццяўляць і першай спробай зьяўляецца поэма „Шанхайскі шоўк“. Сужэт для поэмы навяяны змаганьнем кітайскага пролетарыяту (кулі) за вызваленьне з-пад ангельскага капіталу.

Колькі іх, колькі!

І ўсе, як адзін,

І ўсе

толькі здань чалавека:

З голай сьпіны гэтак страшна глядзіць

сьлед ангельскага стэка.

Вось гэта соцыяльная няволя і няпраўда натхнула напісаць Алеся Дудара сваю арыгінальную поэму ў беларускай літаратуры. Ці ўдалося А. Дудару справіцца з тэмай? Бязумоўна, ўдалося. Ён даў не дакучлівую агітацыю, а паказаў нам, хоць ня зусім вытрыманыя, але ўсё-ж характары людзей: з аднаго боку, камуністага кітайца Чы Ванга, з другога — матроса ангельца Джона.

Па эмоцыянальна-мастацкай сіле мы не знаходзім твораў аб кітайскім пролетарыяце мацнейшых і ў расійскай літаратуры (Ціханова, Веры Інбер) за гэту поэму.

А. Дудар у ёй часамі дае нам даволі трапныя малюнкi і даікай азыяцкай прыроды:

Ад Морока да Гімалаяў
дражняць неба жоўтыя скалы:
ой, ня раз там зубы ламалі
аб белыя косьці шакалы.

Але попач з такімі малюнкамі ёсьць вельмі і вельмі наіўныя, як:

„Маладняк“

Кітай—

гэта жоўтая такая краіна...

Ня глядзячы на сваю тэматычную арыгінальнасьць, гэта поэма куды вышэй стаіць за шмат якія ранейшыя вершы А. Дудара з боку мовы. Тут мы ўжо амаль не спатыкаем русыфізмаў і небеларускай сьінтаксычнай пабудовы, а гэта ўсё надае поэме значны плюс у яе стылістычнай лёгкасьці. Гэта поэма нам кажа, што творчасць Алеся Дудара з кожным днём становіцца больш цікавай і больш рознастайнай. У далейшым, для большай соцыяльна-мастацкай каштоўнасьці, А. Дудар павінен больш увагі зьвярнуць на псыхолёгічны бок сваёй творчасці— і ўсё-ж не павінен забывацца, што на плянэце ён „сын маладой Беларусі“. Каб творчасць яго заўсёды ня губляла соцыяльна-мастацкай вартасьці, ён павінен памятаць цьвёрда адзін тэстамант, ім-жа выказаны ў поэме:

Хто сказаў, што ў сягонешні
дзень

Я краіне чужой малюся?..

Не забыць мне ніколі, нідзё,
Што я сын маладой Беларусі.

Язэп Кудзер.

БІБЛІОГРАФІЯ

Янка Купала. Збор твораў—том чацьвёрты.—Сон на кургане—Адвечная Песня.—На папасе—Песня аб паходзе Ігара—Галька (пераклад). *Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва, 226 стар., ч. 2 р., Менск 1928 г.*

Шкада, што Янка Купала пад творами гэтага тому не паставіў дат. Даты, якраз у гэтым выпадку, рэч вельмі паважная, бо яны дапамаглі-б устанавіць у некаторай ступені позу аўтара да сваіх твораў, а так надзвычай цяжка, напрыклад, гаварыць аб оперы „Галька“ Уладзімера Вольскага, якая, здаецца, у друку яшчэ нідзе ня была, і якую аўтар знайшоў магчымым, а мабыць, і патрэбным, выдрукаваць у 1928 г. Наогул цікава было-б ведаць, у якую гэта паласу свае творчасці Янка Купала выбіраў гэтка твора для перакладу, калі мне здаецца, што яны ідуць ў разрэз з агульнай накіраванасьцю творчасці поэты. А можа яна якраз адпавядае сучаснаму погляду поэты на поэзію, на шляхі яе разьвіцця, можа, ён у ёй знайшоў блізкае да свайго сьветаадчуваньне? Акрамя таго, даты ў даным выпадку мелі-б значны ўплыў і на выбар пункту погляду рэцэнзэнта, а адсюль і на ацэнку гэтых твораў: ці зьяўляюцца, скажам, яны жывымі мастацкімі організацыямі для сучаснага стану нашае поэзіі, ці можа яны ўсяго помнікі з гісторыі нашай літаратуры, дакумэнты з поэтычнага архіву народнага поэты?

Аднак, ня глядзячы на ўхіленьне аўтара ад датаваньня сваіх твораў, усё-ж вядома, што „Сон на кургане“, „Адвечная песня“ і „На папасе“—творы нашаніўскай пары; „Песня-ж аб паходзе Ігара“ зьявілася ў друку ў часы грамадзянскай вайны, пасля Кастрычніка,—гэта, значыць, твор нашых дзён; магчыма, што і пераклад „Галькі“ зроблен у гады рэвалюцыйнага дзесяцігодзьдзя.

Мы звыклі, з лёгкай рукі нашых крытыкаў, успрымаць нашаніўскую пару і пару адраджэньня як сьнонімы, ня глядзячы на тое, што ў словах нашаніўская пара куды менш зьместу, як у словах пара адраджэньня,—знаку роўнасьці ні ў яким выпадку мы сягоньня ставіць ня можам. Што такое нашаніўская пара? Пэўны кругабег часу (1906—1915), зьвязаны з выхадам газэты „Наша Ніва“, у які ажывіўся росквіт нашае поэзіі, якая, галоўным чынам, тужылася разьвязаць праблему нацыянальнага і соцыяльнага вызваленьня Вяспрэчна, што ў гэты кругабег паложан пачатак і пары адраджэньня ў шырокім разуменьні гэтага слова, але толькі пачатак. Нашаніўская пара замкнула сваё кола 1915 г., пара-ж

адраджэньня толькі з Кастрычнікавай рэволюцыі перайшла ў новую фазу свайго сапраўднага росквіту, місія якога яшчэ далёка не закончана нават у БССР, ужо ня кажучы пра Заходнюю Беларусь.

Калі мы называем нашаніўская пара, дык адразу ў нашым ваччу з поэтаў вырысоўваецца Янка Купала, як быццам ён вышэй на галаву за ўсіх сваіх сучаснікаў, па-за гэтай парою Янка Купала ўяўляецца менш выразна. Ды і ня дзіўна, што так: ён-жа быў на чале нашаніўскай пары, а разам з тым і раньняй пары беларускага літаратурнага адраджэньня. Лёс нашага адраджэньня іншы ад лёсу эўрапейскага адраджэньня, або, сьцісьлей кажучы, італьянскага. Ня буду я ўдавацца ў аналіз гэтага пытаньня ў рэцэнзіі, толькі адначу, што для італьянскага літаратурнага адраджэньня характэрным зьяўляецца яго духоўная ўвязка з антычнай літаратурай, толькі яно не давала копій з клясычных аўтэнтыхаў, а ўсяго ўспрыняло іхнюю меру апоэтызаваньня, унутраную гармонію, рэалістычныя тоны, жыцьцёвую мужнасьць, а сокі, якімі яна кармілася, былі з нацыянальнай глебы. Таксама характэрна для поэтаў італьянскага адраджэньня, што яны ў сваёй творчасці бачылі не лабачныя мэты, а якраз творча-мастацкія; гэта дало ім магчымасьць стварыць і новыя формы, жанры, якія ляглі за аснову ўсяе эўрапейскай поэзіі. Даволі назваць у лірычным жанры Пэтрарку, каб пераконацца, што эўрапейская лірыка аж да Вэрхарна, а нават можа і пазьней, знаходзілася пад яго ўплывам.

Беларускае-ж літаратурнае адраджэньне свой лёс увязала не з антычнасьцю, не з эўрапейскім адраджэньнем, за выключэньнем, праўда, М. Багдановіча, а з распадаючымся расійскім сымбалізмам ды з другараднымі польскімі поэтамі, адсюль яго і малакроўнасьць. Яно не знайшло ў сабе мужнасьці паўтарыць дантаўскіх слоў аб Гомэры: „Шануйце найвялікшага поэту, які ўзьвіўся над другімі быццам арал“,—прыстасоўваючы ўжо іх да Гомэра, Дантэ і Шэкспіра. Гэтымі словамі я ніколі не хочу сказаць, каб беларуская поэзія дваццатага стагодзьдзя ў сямі эўрапейскай была і ейкай старамоднай, архаічнай. Як аз не, яна-б была самай малажавай ад усіх іх і самай жыцьцярэадаснай, калі-б выцякала з антычных крыніц, а не з забросьнеўшых затонаў расійскай і польскай літаратуры.

Тры арыгінальныя творы IV тому Янка Купала напісаны поэтам у гады распаду сымбалізму, асабліва ў расійскай літаратуры, з якім Купала ўсё ж у нейкім сваяцтве быў і на зьмену якому ўжо ішоў

акмізм, ды не за гарамі быў і футурызм. Праўда, Купалаўскі сымбалізм—гэта не Салагубаўскі, не Вячаслава-Іванавага. Сонца ў Купалы не салагубаўскае сонца, няма ў Купалы і столькі містыкі, як у Вячаслава Іванавага, і ня бачыць ён цераз яе іскуПЛЕННЯ Беларусі. У Янкі Купалы рэалістычныя тоны ацяняе алегорычнасьць. Сьветаразуменьне Янкі Купалы не прадумана ў пляне сымбалічным да яго лёгічнага канца, а таму яго і сьветаадчуваньне ўсё-ж афарбована больш у рэалістычным тоне. Поэтыку сымбалістыч Янка Купала вызнаваў, дзякуючы чаму, культуру беларускага вершу ён узняў надзвычай высока; гэта мы бачым і ў памянёных вышэй рэчах, асабліва з гэтага боку яны заслугоўваюць вялізарнай увагі і цікавасьці на т і ў сучасны момант.

Янка Купала ў гэтых сваіх рэчах выступае, як драматычны поэт, але баюся я зараз прызнаць, што гэта Купалаўскі жанр. Можна, ён яму ня зусім удаўся таму, што гэтыя рэчы распрацаваны ўсё-ж у пляне сымбалічным, і таму ў іх страціўся найвялікшы гэрой, дзеючая асоба—чалавек; ён тут завяломаваны анімізмам і містыкай; можа быць, гэта дала большы ўзьлёт творчай фантазіі поэты, якая ў некаторых мясцох мяжуе з казачнасьцю, але гэта перашкодзіла разгарнуць дзею ў драматычнай роўніцы. Такі глыбокі зьмест і такі драматычны па сваёй пульсацыі мог быць аформлен у такіх яркіх і жыцьцёвых тонах, што можна было б паўтарыць Гётэўскія словы пра Шэксьпіра: „Нам здаецца, быццам мы стаім перад расхінёнымі вялічэзнымі кнігамі самога лёсу“.

Праўда, у „Адвечнай песьні“ і „На папасе“ перапляліся два пляны: містычны і рэалістычны, і вось, дзе пераважае другі, тыя месцы вышлі больш моцнымі па сваёй унутранай сіле і па сваім мастацкім пераконваньні. У „Адвечнай песьні“ гэта будуць месцы, прысьвечаныя працы і наогул, дзе словы ўложаны ў вусны чалавека—мужыка. XII песьня яе „На могілках“ узвышаецца па сіле дадзенага вобразу да IV і V сцэн і дзеі „Гамлета“ Шэксьпіра, і толькі там—цень дацкага караля, а тут—цень беларускага мужыка, які хоча ведаць, патомкі яго як живуць:

Ці песьні пяюць, ці як мухі
У цяньках гніюць павука?

І ўсё гаварэце мне, духі,
Што зроблена для мужыка.

„На папасе“—рэч самая аўтабіяграфічная з усіх, зьмешчаных у IV томе. Тут адразу пад незнаёмым пазнаём мы Янку Купалу, які гаруе над праклятай доляй беларускага народу і які добра ўсё-ж ра-

зумее, як гэты народ, у такую цяжкую гісторычную пару, ацэньвае і ўспрымае яго песьню:

3-ці падарожны:
І песьню так пье працяжна!..

1-шы падарожны:
Душу, здаецца, рве яна.

2-гі падарожны:
О ці помніш усю чыста?

1-шы падарожны:
Пачатак помню ўвесь.

2-гі падарожны:
А я—сяродак галасісты.

3-ці падарожны:
А мне канец у вушы ўлез.

Мне зарэз цяжка сказаць, на колькі даўгавечны гэты творы Купалы, які іх лёс чакае ў новыя эпохі; ці здолеюць яны там заіскрыцца сваім новым сьветам і жыцьцём і ці расчытаюць нашы патомкі ў іх тое, чаго мы сягоньня ня ўмеем расчытаваць? Гэта пакідаю без адказу...

З перакладаў—два: „Песьня аб паходзе Ігара“ і опэра „Галька“. Першы пераклад надзвычай удалы як блізкасьцю свайго зьместу да аўтэнтэтыка, так і сваім мастацкім аформаваньнем Якое мэтрычнае і строфічнае багацьце, а як магутна і вобразна гучыць беларускае мова! Затое нельга гэтага сказаць аб „Гальцы“. Шмат сустрэкаецца зваротаў мовы не беларускай, польскай, а таксама слоў і націскаў; ды і наогул дзіўна, чым магла зацікавіць гэта шляхецкая опэра Купалу? Твор сам па сабе маламастацкі,—няўжо тым, што Манюшка напісаў да яго музыку? Да рэчы, яшчэ некалькі слоў аб мове купалаўскіх арыгінальных рэчаў гэтага тому, хоць вельмі не хацелася б мне аб гэтым гаварыць, але неяк становіцца няёмка, саому не па сабе, калі чытаеш у Купалы такія звароты:

Як фігуры выразаны,
Як бібулы маляваны.

Наогул скарачаны канчатак у прыметніках беларускай мове не па духу, а ў Янкі Купалы сустрэкаецца даволі часта.

Або ўжываньне такіх слоў: жалосна, папсуе, разьмёніць, балесьне, бескармсьне, ісьнённыя.. ці: пахалі, абшырна, жалее, прыгадзіцца.. і ўрэшце, як фінал, такі радок: Калі бяда ў хаце.

Высноў я ніякіх рабіць ня буду, а ўсяго яшчэ зазначу на адно: калі зараз маладым нашым поэтам на кожным кроку крычаць—выкарыстоўвайце культурную спадчыну, дык я мушу ад сябе зазначыць: у першы чарод зьвярнецца да поэзіі Янкі Купалы.

Я. Плашчынскі

КНІГАПІС

Якуб Колас.—Збор твораў з партрэтаў аўтара і крытыка-біяграфічным нарысам У. Чаржынскага. *Том першы—выпуск першы і другі. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва 1928 г.*

Першы выпуск пачынаецца, абмінаючы партрэт аўтара і крытыка-біяграфічны нарыс, вершам, які датаваны 1904 г., а другі выпуск канчаецца вершам 1927 г.; такім чынам, перад намі амаль ня чвэрць стагодзьдзя творчай працы поэта ў лірычным жанры. Шмат да чаго абавязвае рэцэнзента, падыходзячы да ацэнкі такога поэтычнага дакуманту. Перад намі дзве кнігі лірыкі поэта, за якім лічыцца гучная слава і зусім заслужаная.

На мой погляд дзіўна так многа полемізуе аўтар крытыка-біяграфічнага нарысу У. Чаржынскі ў пытанні пэсымізму-оптымізму коласаўскай лірыкі, імкнучыся, у штоб там ні было, давесці, хоць і літамонтажом, апошняе палажэньне.

Дарэмна аўтар узяў сабе гэта асноўную тэзу свайго нарысу, бо яно ўнутрана не выцякала з коласаўскай лірыкі, але аўтар хацеў знарок, зусім у непатрэбным, апраўдаць Коласа перад нашай сучаснасцю, як поэта з оптымістычным настроем. Гэта тэндэнцыйная ўстаноўка нарысу перашкодзіла аўтару зразумець творчую індывідуальнасць нашага поэта. Таксама трэба пашкадаваць, што аўтар артыкулу крыху легкавата абходзіцца з тэрміналогіяй.—я маю на ўвазе нэо-романтызм эўрапейскай літаратуры ў гады нашаніўства; мабыць, аўтар тэрмінам нэо-романтызм хацеў аб'яднаць імпрэсыонізм, сымбалізм, а можа і футурызм у вадзін стыль. Мне здаецца, за імпрэсыонізма, сымбалізмам і футурызмам ужо ўстаноўлены больш-менш пэўныя і дакладныя паняцці, і непатрэбна перад чытачом іх затушоўваць такім неакрэсленым тэрмінам, як нэо-романтызм, падводзячы пад гэтую катэгорыю і лірыку Якуба Коласа,—бо ж трэба было паказаць, што і Колас жыў адным жыццём з сучаснай яму эўрапейскай літаратурай. Гэтым аўтар артыкулу

нічога не прыпісаў хвалебнага Коласу, а толькі сам глыбока памыліўся. Я ўпэўнен, што Якуб Колас нічога агульнага ў нашаніўскі кругагег ня меў з тагочаснай эўрапейскай поэзіяй, як у сэнсе тэматычным, так і ў сэнсе формальным, мастацкім у традыцыйным разуменьні гэтых катэгорый, гэта нікольнік ня зьніжае Коласа, як поэта, як мастака беларускага слова; дзякуючы гэтаму ён здолеў застацца больш арыгінальным нацыянальным беларускім поэтам і больш беспасрэдным.

Якуб Колас, з некаторымі агаворкамі можна сказаць, пачаў тварыць у дзіцячыя гады нашай поэзіі. Ён з Купалам першы гаварыў па-мастацку ў тую шчаслівую пару, і ўсё, што яны гаварылі, было новым, цікавым і выдатным, бо трэба прызнаць, што гэта гаварылі сапраўдныя поэты, выдатныя творчы індывідуальнасці, таму і іхняя творчасць здолела прабіцца з глыбін на свег і выклікаць да творчага жыцця новыя пяснярскія пакаленьні.

Коласаўскі дыяпазон у лірычным жанры, трэба сказаць, ня вельмі шырокі. Ён poeta свайго часу з ціхай і глыбокай эмоцыянальнай натурай. Ён сьпяваў пра тое, што перажыў і адчуў, адсюль такая беспасрэднасць яго творчасці. Трэба адзначыць, што за 23 гады працы ў лірычным жанры Якуб Колас астаўся суцэльным. Вершы яго застаюцца формальна аднымі-ж і тымі, няма зьвіхаў, паваротаў да новых магчымасцяў. Яны ўсе зьліваюцца ў адну засмучаную мэлэдыю, якая пасля пераходзіць у больш шырокія, але ўсё-ж ціхія і павольныя хвалі яго, пэкуль што ад інага ў нашай літаратуры эпосу. Лірычны жанр для Якуба Коласа гэта толькі ачышчэньне ў "святые святых" поэзіі.

Ня глядзячы ні соцыяльную насышчанасць коласаўскай лірыкі, усё ж павінны прызнаць, што яму менш за ўсё ўдаюцца вершы на грамадзкія тэмы, яго тут творчы ўзлёт зьніжаецца амаль да частушкі, але Якуб Колас, каб застацца поэтам ад жыцця, а ён быў заўсёды такім, бязумоўна, ня можа адмовіць надзеяна-грамадзкай тэматыкі.

Строфічна лірыка Коласа беднаватая не таму, што пераважна чатырохрадковая строфіка, а таму, што Якуб Колас строфу неяк ня можа замкнуць, верш неяк пераліваецца з аднае строфы ў другую. адчаго траціцца гучнасьць коласаўскай лірыкі.

Колас, як ніхто другі з беларускіх паэтаў, зьяўляецца народным у сэнсе сялянскім толькі яго дарэволюцыйная сялянская тэматыка для нашых дзён страціла асткава сваю актуальнасьць.

Я. Плашчынскі

Кузьма Чорны. Зямля, роман у трох частках, балонак 353, цана 1 р. 95 к. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск, 1928 г.

Роман, як жанр, у нашай мастацкай літаратуры, можна сказаць, толькі нарастае, зьяўляецца толькі навінкай; вось чаму і чытачу ён яшчэ ня спрыкрыў, чытач яго любіць. Зьяўленьне роману, проста як тоўстай кніжкі, і то чытач не адкідае, а сквапна працягвае да яго свае рукі; ён яшчэ ня шукае ў романе мастацкага эквіваленту, ён падыходзіць да яго па звычайнаму, па будённаму, — проста, каб правесці за кнігай свой вольны час, якога ён мае. Праўду кажучы, шмат. Яго яшчэ ня цікавіць конструкцыя роману, усёроўна, якім бы ён ні быў, а ў нашых умовах бузе нечым новым; яго яшчэ таксама ня цікавяць і спосабы пабудовы гэтай конструкцыі. Вось чаму і карысталіся поспехам у нашага чытача ўсе нашы романы, хоць некаторыя з іх з цягам часу і зусім забудуцца, а дамуць. Але ня гэтакі лёс чакае роман Кузьмы Чорнага „Зямля“, бо ён сапраўды зьяўляецца першым нашым романам высокай мастацкай вартасці.

„Зямля“ — роман глыбока сацыяльны, і сацыяльнасць яго не старая, а новая — сялянская. У ім паказана сялянскае жыццё з розных бакоў і ў розных абставінах. Паказана нарастанне новага ў сялянскім быццё, абумовлена грамадзкай сьвядомасцю, спадчынасць беднасці, якая ішчэ і цяпер некаторых прагне ўтрымаць у сваіх кіпцях. Але попач з гэтым паказаны і прасьветы гэтай беднасці; хоць бываюць у жыцці вялікія ўтраты, якія выклікаюць гора, але ёсць шмат і радасных часін.

Аўтар паказаў нам сваіх гэрояў у вёсцы, а ня ў горадзе, у гэтым сучаснасьці іхніх натур, не адчуваецца раздвоенасці характару; гэроі любяць і жывуць зямлёю. Хоць у ваднай-явюх вёсках, мястэчку, але аўтар здолеў разгарнуць гэту роману ў псыхолёгічнай роўніцы. Праўда, аднаго стрыжня, вакол якога адбывалася б дзея, як быццам і няма, ён не

выпірае, але ўсё-ж мы адчуваем, што Зямля — гэта нейкі цэнтр, асяродак, да якога дзейнае ўнутраной сілай прыцягваецца, гэта-ж зьяўляецца адным з спосабаў конструкцыі роману. „Зямля“ складзена з паасобных новэль — разьдзелаў; амаль кожны разьдзел дае закончаны мастацкі вобраз, і ў гэтым яе кампазіцыя.

Аўтар адмовіўся ад апавядальнай манеры, замяніў яе дыялёгам, што набліжае роман да рытму нашых дзён. Дзякуючы гэтаму спосабу, аўтар амаль ніде не гаворыць за сваіх гэрояў, а ўсюды яны самі і асабліва важна і дадана тое, што кожны з іх умее гаварыць па-свойму, адчуваеш іх жывымі людзьмі. Ім аўтар не завязаў роту, не ўвіхаецца за іх усё сказаць і за іх-жа прагаласаваць, як гэта некаторыя робяць. Адсюль ужо выцякае і тое, што аўтар вонкава не стараецца нарысаваць сваіх гэрояў, але мы іх добра помнім у твар, яны яго нам самі паказалі — выявілі.

Прачытаўшы роман, адчуваеш сьвежую сочную беларускую мову і глыбокі ўнутраны лірызм, асабліва ў пейзажных малюнках нашай восені, адчуваеш магутны пульс зямлі, за якую ўхапіўся абяруч і слухае целам і душою беларускі селянін.

Вельмі ўзрушвае сьмерць Юркавай маткі, але крыху расхалоўвае момант зьбіваньня труны, бо ён крыху расьцягнены, і мы чыталі пра гэта ў ранейшым апавяданьні нашага пісьменьніка.

У романе паказана здаровае каханьне беларускай сялянскай дзяўчыны і хлопца, бяз эротычных смакаваньняў яго самім аўтарам.

Мне выдаліся крыху не маляўніча зробленымі зарысоўкі новага сучаснага вясельля Ганны, а таксама і Алеся. Тут аўтар адчуваецца халаднаватым, як-бы ад нечага знарок ухіліўся, ці нешта знарок дадаў — модернізаваў рэчаіснасьць.

Калі пачатак трэцяй часткі можа крыху разхалоўзіць, дык затое канец яе, а значыць і роману, запальвае здаровым імкненьнем да творчай працы.

Я. Плашчынскі

Янка Купала. Збор твораў з крытычна-біографічным нарысам. Том першы. Бал. 381. Цана 2 р. 25 к. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск 1928 г.

Крытычна-біографічны нарыс Жылуновіча, напісаны па-таварыску, цёпла, мабыць усяго гэта аўтар нарысу і меў на ўвазе. Тыя абзацы нарысу, у якіх аўтар выказваецца ў плане літаратурна-тэорытычным, вышлі надзвычай наўнымі і блытанымі. Каб пераканацца ў гэтым, возьмеце і прачытайце, хоць-бы абзацы, прысьвечаныя трактоўцы расійскага сымбалізму і купалаўскага.

Жылуновіч вобраз Купалы паказаў праз сваё люстра, але мабыць ня ведаў, што яго люстра надта крывіць.

Калі крытык піша артыкул пра творчасць выдатнага поэты, дык найчасцей бывае так, што ён сваім стылем, манерай сваіх выказванняў пападае ў эмоцыянальны і слоўнікавы тон твораў поэты, але Жылуновіч ня здарыў сабе ў гэтым. Артыкул напісаны ў стылі жылуновічаўскіх (Цішкі Гартнага) твораў. Калі чытаеш крытычна-біографічны нарыс, дык адчуваеш, што аўтар яго творчасць Купалы не патурбаваўся вывучыць, а пісаў па-таварыску. Хоць нас і вельмі абурала, але ня зівіць пасяля гэтага канцоўка нарысу:

І даданая ў наступным (?) да ўсяго ім напісанага зложыць яму

„...памятник нерукотворный“,
да якога

„...не зарастет народная тропа“.

Закончыць нарыс пра творчасць поэты чужымі радкамі ня зусім прыгожа; у Купалы па мастацкай сіле можна было-б знайсці не слабешыя радкі, але чамусьці Жылуновіч не захацеў гэтага зрабіць.

Пераходзячы непасрэдна да характарыстыкі купалаўскай поэзіі гэтага тону, я дазволю зрабіць сабе адну агаворку. Шкада, што Купала, падрыхтоўваючы да выдання першым томам „Жалейку“ і „Гусляр“, не зрабіў, асабліва над вершамі „Жалейкі“, апошняй аўтарскай рэдакцыі, — я разумю аўтарскай творчай рэдакцыі. Крыху цікаватымі выдаюцца невядома⁴ (га) „рэд“ заўвагі да тэксту некаторых вершаў, бо ніде на тытульным аркушы не аднатована, што поўны збор твораў Янкi Купалы выходзіць пад такой-та „рэд“.

Хоць рэцэнзія і не павінна ставіць перад сабою пытаньняў дасьледчага парадку, але ўсё-ж у гэтым выпадку пытаньне гэнэзісу купалаўскай лірыкі мы павінны закрануць.

„Жалейка“ і „Гусляр“ гэта першыя зборнікі лірыкі нашага поэты, дык цікава тут устанавіць нам купалаўскіх літаратурных родічаў. Па лініі беларускай літаратуры можна-хіба адну Цётку, па лініі польскай — Канапніцкую, украінскай — Шэўчэнку, расійскай — Некрасава, Кальцова — мы на гэта маем падставы, як у разрэзе ідэолёгічным, так і формальным; але гэтыя ўсе лініі хутка сьціраюцца, і Купала становіцца сам сабою, арыгінальнай творчай індывідуальнасьцю. Жывою крыніцаю купалаўскай поэзіі — мужычая Беларускага шляху адраэньня; гэта крыніца незабросьнела, а прабілася на сьвет да жыцьця з сваім найвялікшым песьняром Купалам.

Купала прышоў у нашу поэзію не з пазай поэты, але з поэтам у душы, які пытаўся ў сваіх песень:

Песьні мае, песьні!
Смутку майго дзеці,
Калі-ж час ваш прыдзе
Весела запеці?

Ён прышоў нясьмелым вясковым юнаком, якому дорага было да сьлёз усё блізкае і роднае. Ён шукаў для сябе і адпаведнага вобразу, праз які можна было-б як найшчыльней з гэтым родным і бліжнім зьліцца, яму хацелася быць варабейкам з-пад Гайны. Але гэта так было на пачатку (чытай верш „Я ня сокал“) у „Жалейцы“. У „Гусляры“ Янка Купала ўжо магутны, як сокал і вецер:

І вецер, і сокал, і я —
Сыны адной долі жыцьця;
і далей
Як вецер, свабодны мой дух,
Хоць гора цягаю ланцуг.

Янка Купала пісаў пра тое, што глыбока перажыў сваім нутром, вась чаму ён так беспасрэдна, праўдзіва, смела і гнеўна ўпісаў у нашу поэзію гімны мужычай нядолі.

Проста ня верыш, і жах бярэ, што з-пад пярэ маладога поэты, за плячымі якога была такая бедная літаратурная традыцыя

у тых часы мог зьявіцца такі пякучы гімн эпохі беларускай няволі,—хоць яго кожны ведае, але не пашкозіць яшчэ раз прывесці:

А хто там ідзе, а хто там ідзе
У вагromністай такой грамадзе?

— Беларусы.

А што яны нясуць, на худых плячоx,
На нагах ў крыві, на нагах ў лапцёх?

— Сваю крывіду.

А куды-ж нясуць гэту крывіду ўсю,
А куды-ж нясуць на паказ сваю?

— На сьвет цэлы

А хто гэта іх, не адін мільён,
Крывіду несць наўчыў, разбузіў іх
сон?

— Бяда, гора.

А чаго-ж, чаго захацелася ім,
Пагарваным век, ім, сьляпым, глухім?

— Люзьмі звацца.

У „Жалейцы“, попеч з такімі сапраўднымі перламi поэзіі, ёсьць і слабыя вершы, у якіх poeta яшчэ часамі ня можа справіцца з рытмічнымі хвалямі і ўпадае ў звычайную пісаніну, для прыкладу зьве страфы з вершу „Да дзяўчатак“:

Бачу, так здаваецца,
Што мне бедаку
Таго штось жадаецца,
Што і галубку.

Адно ненаглядачку
За жонку вазьму,
Тады можа радачку
Дам гору свайму.

Такой беднай інструмэнтоўкі мы ўжо бадай не знаходзім у „Гусьляры“; у гэтым зборніку наш poeta сягнуў вельмі далёка: культуру, гучнасьць беларускага вершу ўзьвёў на вышнюю поэзіі багоў, калі-б такая магла быць:

Гэй, гусьляр, гусьляр!
Ты удар, удар
Па струнах, званых,

Дай нам з песен дар,
Дум вялікіх чар.

К сонцу зорны шлях,
Дай гусьляр, гусьляр!

У гэтым сваім другім зборніку Янка Купала пашырыў кола і свае тэматыкі; у ім ужо адчуваецца, што нашага поэта зацікавіла гарадкая, кніжная культура, але ўсё-ж ён заставаўся праўдывым сабе, гэта ня выветрыла з яго наіўнасьці сапраўднага поэта: адчуваецца знаёмства з расійскім сымбалізмам.

„Жалейка“ і „Гусьляр“ падрыхтоўваюць і ўводзяць нас у клясычную пару купалаўскай лірыкі; гэта яны нам узьнімаюць заслону ў другі том збору твораў, у які ўвайшоў зборнік „Шляхам жыцьця“. Пра гэты том спаяюся напісаць у бліжэйшыя часы.

Я. Пляшчынскі

Сяргей Дарожны — Васільковы россып — вершы. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва, бл. 83. ц. 85 к.

Сяргей Дарожны як чалавек, так і поэт яшчэ малады; гэта зялёная маладосьць адчуваецца ва ўсім яго „Васільковым россыпе“, але ў ёй усё-ж ёсьць шмат сочнасьці, ад якой не адкрасуе поэзія пушчавятам, ня зьвяне, а прынясе, магчыма, плён, які нас усіх усьцешыць.

Калі вы прачытаеце „Васільковы россып“, дык вам цяжка будзе ўспомніць з яго які-небудзь верш; яны ўсе зьліліся ў адну эмоцыянальную, але нявыразнага гучаньня мэлэдыю. Затое, калі вы читалі гэтыя вершы, дык некаторыя з іх сваёй неспрэчнасьцю, сваім лірызмам былі вам блізкія, і

вы іх любілі і перачытвалі, а ўжо гэта ^асаблівасьць за шмат што гаворыць, калі вы будзеце рабіць поэтычную ацэнку зборніку.

Праўда, васількі Дарожнага часта калыша вецер з чужых палёў, і хвалі іх пераліваюцца падслуханым шумам. Але гаворачы сур'ёзна, які поэт пасья Гомэра не прыслухоўваўся і не насьядаваў другіх, калі нават такі як Дантэ і то выбраў сабе Вергілія ў правадыры, заблудзіўшыся ў страшным лесе поэзіі і жыцьця; або такія, як Гюі-дэ-Мопасан, Ромэн Ролян, адкрыта называюць сваімі настаўнікамі Тургенева і Л. Н. Талстога.

Аб чым-жа шуміць „Васільковы россып“? А перш за ўсё аб тым, што С. Дарожны—

вясковы юнак з беларускага Палесься, якога жыцьцё выхапіла з вёскі і апролетарызавала ў горадзе, але які яшчэ ўнутрана жыве вясковымі бярозкамі і клёнамі, вясковай зімою з сьнегам па калена.

У „Васільковым россыпе“ нам толькі ўсьміхаюцца, але не гараць, вочы Дарожнага каханьнем. Яго каханьне, як і некаторых другіх, у значнай ступені поза на літаратурнае каханьне суседзяў. Але ў гэтым не вялікая, як кажуць, бяда. Поза рыцарскай поэзіі каханьня ў элегантнай сонэтной форме ў свой час абышла ўсе эўрапейскія літаратуры.

Наш поэт не стаіць з боку ад жыцьця; ён так-жа задушэўна і шчыра, як пра свае дзіцячыя гады, сваё каханьне, сваю радасьць і сум, сьпявае песьні і краіне.

Добры день, краіна дарагая,
Добры день, вазёры і лясы,
Вам сягоньячы па ўсіх курганах
Распусьціла сонца валасы!

ён хоча—

Каб і Нёман сіні, Вісла і Нява
Разьліліся ў сінюю паводку,
Для адной комуні хваляваць
Даль бязмежную у вокнах.
Ад таго я ў радасным убраньні,
Аб усім забыўшыся, пяю
Пра вясну, краіну і змаганьне,
Пра жыцьцё і моладасьць сваю!

Апошняя страфа вельмі ўдала характарызуе творчасць Дарожнага, мы да яе павінны ўважліва аднесьціся і дапамагчы ёй акрыяць.

Некаторыя вершы Дарожнага расцягнены і ад гэтага часамі шмат трацяць. Пры ўстаноўцы на напеўнасьць ня варта ўжываць перабойных рытмаў, калі яны ня маюць за сабой мотываванага апраўданьня, якія мы знаходзім у „Васільковым россыпе“.

Апрача напеўнасьці Дарожны будзе сваю поэзію на вобразнасьці, мэтафорычнасьці, і ў гэтым дачыненні яна мае шмат трапнасьці, а нават і сьвежасьці, вось некаторыя прыклады:

1. У рэчку ўпала лясоў галава,
А мая асмуглеаю стала.
2. Як туманы скачуць белыя з-за гаю.
3. І як вечар—з пустымі рукамі
Перавулкам вяртаўся дамоу.
4. Каб цяпер можа крыўду горкую
Піць гладышкам сьняга дня.
5. Я іду стрэць дзяўчыну прыгожую
З навальніцаю русых валос і інш.

Дарожны поэт малады, які ў поэзіі убацьку шмат сьцежак вузкіх і шырокіх.

Пажадаем-жа яму, каб ён хутчэй сабе выбраў з гэтых сьцежак адну, але сваю.

Я. Плашчынскі